

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертацію Ольги Юріївни Рибальченко

«КУЛЬТУРОЛОГЕМА ВОЛИНЬ У ЛІТЕРАТУРІ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКОГО ПОГРНИЧЧЯ (НА МАТЕРІАЛІ ПОЕЗІЇ МІЖВОЄННОГО ДВАДЦЯТИЛІТТЯ)»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії

в галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 035 Філологія

Дослідження Ольги Юріївни Рибальченко, що присвячене проблематиці українсько-польського пограниччя, зокрема такого цікавого явища як культурологема Волинь, безумовно є *новаторським і актуальним* з огляду на його теоретико-літературне скерування. Відповідно до поставлених цілей і завдань авторка здійснила комплексний аналіз жанрово-змістових особливостей «волинського тексту» у поезії українсько-польського пограниччя Міжвоєнного двадцятиліття, підтвердивши свої тези текстовими прикладами із творчого доробку поетичної групи «Волинь», який досі залишався малодослідженою сторінкою українсько-польської міжвоєнної поезії.

У першому розділі дисертантка проаналізувала термінологічну базу, поняттєвий апарат з метою встановлення явищ культурного пограниччя, малої батьківщини, культурологеми Волинь тощо. Слушно було систематизовано теоретично-методологічні підходи українських і закордонних науковців. Це зроблено для з'ясування особливостей українсько-польського пограниччя 20-30-х років минулого століття. Примітно, що при цьому Ольга Рибальченко не уникала дискусійних питань на перехресті літератури та історії, а врахувала думку як прихильників, так і противників окреслення рамок та особливостей міжвоєнного пограничного дискурсу як такого, вираженого у «волинському тексті», застосовуючи метод критичної оцінки та переоцінки теоретико-методологічних джерел. Принагідно переосмислено значення фронтиру та його впливу на українську та польську літературу і звернено увагу на його неспіввимірність із сучасним розумінням українсько-польського пограниччя/порубіжжя, позбавленого постколоніального змісту. Дисертантка слушно пропонує застосовувати топологічні вектори вивчення пограничної

літератури, яка набуває не лише географічних, а й передусім світоглядних і художньо-образних рис геопоетики.

У другому розділі роботи дослідниця окреслила особливості катастрофізму як одного з основних літературних спрямувань у поезії міжвоєнного двадцятиліття на матеріалі творчості поетів Волині. Було враховано особливості індивідуального стилю кожного з досліджуваних авторів. Особливо цінною видається аналіз міфологічного матеріалу геопоетики Волині й Полісся. Аналіз лірики Ч. Мілоша, Ю. Чеховича, Є. Загурського, Зузани Гінчанки, М. Яструна довів, що волинська поезія Періоду міжвоєння перегукувалася з творчими надбаннями авангардистів Любліна й Вільна. На їх творчості простежуємо заперечення принципів краківського авангарду та віталізму «Скамандра».

Ще одним важливим нуртом формування поезії групи «Волинь» став автентизм, заснований Станіславом Черніком в Остшешові Великопольському, який вніс значні корективи у розуміння авторського світогляду. Ольга Рибальченко у другому розділі слушно вказує на дві головні вимоги до побудови автентичної поезії, а саме «життєву правду» і «художню правду», які не взаємовиключалися, а навпаки – доповнювали одна одну. Медійний орган автентистів «Околиця поетів», до яких офіційно з-поміж волинських митців належали Стефан Шайдак і Чеслав Янчарський, гуртував довкола себе представників різних літературних течій і напрямів, що дозволяє простежити загальне літературне тло, в межах якого розвинувся «волинський текст» як явище багатокультурне і водночас чітко національно марковане. Питання національної ідентичності виведене в ньому на перший план, тож культурологема Волинь уповні відтворює структуру культурної «мозаїки».

Третій розділ дослідження особливо актуальний і новаторський, адже в ньому дисертантка вперше проаналізувала художній доробок представників поетичної групи «Волинь». Причому зробила це в багатонаціональному культурному розрізі пограниччя. «Волинський текст» досліджуваних поетів аналізується крізь призму поетичного слова, стилів, враховується жанрова специфіка. Важливо, що Ольга Рибальченко висвітлює специфіку культурологеми Волинь із врахуванням подальшої перспективи вивчення цієї

міждисциплінарної категорії на тлі розвитку українсько-польського літературного пограниччя. Це робить дослідження особливо актуальним у теперішній час.

Застосування в роботі біографічного методу сприяло вивченню світоглядних основ міжвоєнної волинської поезії, політичних і суспільних вподобань її авторів, які особливим чином проявилися у різнопланових можливостях категоризації розуміння «малої вітчизни». У теоретичному плані цей аспект розглянутий у першій частині роботи, а ілюстрований на прикладі окремих творчих доробків у третьому розділі, в межах характеристики авторських проєктів, як вдало окреслила це дослідниця. На особливу увагу заслуговують два аспекти розвитку цієї культурної атрибутики – присутність, з одного боку, реальної, а з другого – втраченої, а відтак виміряної, що більше – духовної батьківщини. Для порівняння можемо зіставити вірші Стефана Бардчака, які уприсутнюють острозькі землі як важливу частину Волині, та твори Вацлава Іванюка, у яких увиразнено образ «малої вітчизни» як втраченого раю уже з віддалі еміграційного простору, натомість у міжвоєнний період цей автор будує цілу систему волинських міфологем, із якої «мала вітчизна» виростає. Окремо варто виділити тут поетичний доробок Чеслава Янчарського, ініціатора заснування поетичної групи «Волинь», який однаковою мірою розвивав патріотичні мотиви, пов'язані із рідним краєм, зокрема із сучасною Рівненщиною, як у період міжвоєннє, так і на пізніших етапах своєї літературної діяльності. Перевагою проведеного дослідження Ольги Рибальченко є врахування усіх цих аспектів, що дозволяє заглибитися у передумови розвитку міжвоєнного та повоенного «волинського тексту», який не втратив виміру багатокультурності на початку Другої світової війни, а сповнився іншими культурними атрибутами та урізноманітнив способи їх вираження.

Прописуючи геопоетичні маркери літературної доби, Ольга Рибальченко не обмежується виключно географічними координатами у розгляді культурологеми Волинь і розширює межі розуміння «волинського тексту» поза порівняно вузьке коло жителів цих теренів, адже, для прикладу, поезія поета Юзефа Чеховича із Любліна «Зітхання» досконало передає клімат волинського пейзажу, а саме міста

Володимир (с. 41–43), у якому письменник працював у 20-ті роки XX ст. і до якого часто повертався якщо й не фізично, то за посередництвом художнього слова, публіцистичного дискурсу, літературно-критичної думки. Похвально, що Ольга Юрїївна не оминула увагою ці ключові маркування волинського простору у міжвоєнній ліриці.

Ще більшим відкриттям у дослідженні стає аналіз поезії «Dalej nie umiem» («Далі не вмію») Ч. Мілоша (на с. 77), який стислими, промовистими, експресивними мазками вільнюського авангардиста передає атмосферу голоду в Україні, яка прилягає до волинських прикордонних земель і трагічні відголоси якої доносяться у Річ Посполиту. Твір присвячений Ю. Чеховичу, тож бачимо, що саме розуміння українсько-польського пограниччя у ті часи охоплювало ширші терени, у які входили і холмські, і люблінські землі, що зрештою підтверджує й історія.

Добре, що авторка дисертації врахувала особливості жіночої поезії, яка була важливою складовою творчої спадщини поетичної групи «Волинь», вважаємо це важливим доповненням до новизни сучасних пограничних студій.

Термінологія дисертації вирізняється продуманістю, доцільністю і повною дефінітивною обґрунтованістю. Науковий стиль авторки дослідження не викликає жодних застережень, попри незначні описки формального характеру.

Відзначаючи загальний високий науковий і методологічний рівень рецензованої праці, усе ж хочемо висловити деякі зауваження й побажання:

1. Оскільки автентична поезія, аналізу якої присвячений другий розділ дисертації, зосереджувалася на ролі власне польської історії та культури у формуванні поезії нової доби, варто було б детальніше прояснити, як волинський простір із його різноманіттям ідентичностей вписувався у програмні засади цієї літературної течії. Звідси теж виникає принагідне запитання: у роботі зазначено, що в умовах культурного пограниччя національна ідентичність почасти накладалася на так звану регіональну ідентичність. У чому це проявлялося?
2. Ідучи за твердженням Ч. Мілоша, який будував пограничний дискурс не тільки своїми віршами, а й літературно-критичними розвідками,

у багатьох місцях в роботі Ви зауважуєте, що стилістична палітра «волинського тексту» не вписувалася у творчі тенденції польського авангарду першої хвилі чи скамандритського руху і лише подекуди перетиналася із другим, міжвоєнним авангардом. На Вашу думку, чим було викликане це явище? Які спільні теоретико-літературні чинники розвитку цих культурних напрямів все ж можна простежити? Інакше кажучи, що їх поєднувало?

3. У третьому розділі вказано, що феміністичні тенденції у поезії Зофії Вежбицької та Зузани Гінчанки значно відрізнялися між собою. Уточніть, будь ласка, що саме Ви мали на увазі і на яких рівнях – художньому, онтологічному, біографічному – ці відмінності Вами зафіксовані? Загалом висловлюємо надію, що цей фемінний аспект вивчатиметься і надалі, а не обмежиться одним підрозділом дисертації, оскільки це тема цікава, перспективна та актуальна.
4. Остання із зауваг є радше пропозицією на майбутнє, оскільки маємо надію, що шановна дисертантка розширюватиме простір своїх досліджень. Катастрофічні мотиви міжвоєнного періоду логічно вписуються в історію розвитку української та польської літератури зазначеного періоду, тож наступним етапом вивчення цієї тематики могло б стати їх теоретико-літературознавче зіставлення, однак усвідомлюємо, що це вже тематика більш об'ємної, докторської праці.

Ці пропозиції не применшують вартості проведеного дослідження, яке, безсумнівно, є новою якісною сторінкою у вивченні літературного пограниччя періоду міжвоєнного двадцятиліття. Представлені у дисертації наукові положення, постановка мети і завдань, структура, рекомендації та практичні висновки є результатом новаторських авторських ідей і самостійного їх втілення в теоретичній та експериментальній частинах праці, що засвідчує високий рівень засвоєння здобувачкою методології наукової діяльності.

Відтак за актуальністю наукової проблеми, новизною та повнотою її представлення, системністю викладу опрацьованого матеріалу, теоретико-практичним значенням, достовірністю висновків рецензована праця відповідає

чинним вимогам, сформульованим у Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12 січня 2022 р. № 44 (у т. ч. зі змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 341 від 21 березня 2022 р.). Вважаємо, що її авторка – Рибальченко Ольга Юріївна – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 035 Філологія.

Рецензент:

**кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри української літератури
Волинського національного
університету імені Лесі Українки**

Віктор ЯРУЧИК

